

מאי 2014

”שיקולים זרים: ילדי מבקשי מקלט בהוצאה חוץ ביתית מועמדים לגירוש”

תקציר הדו"ח

דו"ח זה עוסק בילדים חסרי מעמד, שחוו הזנחה או התעללות מצד הוריהם, נמצאים בטיפולן של רשויות הרווחה ובו בזמן מועמדים להרחקה ממדינת ישראל.

בראשית שנת 2012, עם הודעת שר הפנים דאז, אלי ישי, על הפסקת מדיניות "ההגנה הזמנית" כלפי תושבי דרום סודן וגירושם חזרה למולדתם, עלתה שאלת הטיפול בילדים למשפחות דרום סודאניות, אשר משרד הרווחה שילב במסגרות של השמה חוץ-ביתית בשל הזנחה או התעללות הורית.

בשלב זה התברר כי מערכת שירותי הרווחה בישראל אינה ערוכה להתמודד עם סוגיה רגישה זו. ראשית, לעובדות רשויות הרווחה לא ניתנו הנחיות ברורות בנוגע להליך החזרת הילד לחזקת הוריו ולגבי מסגרת השיקולים הרלבנטיים לקבלת החלטה כזו; שנית, חוסר תיאום בין גורמי הרווחה לבין משרד הפנים חיבל בטיפול ההולם וההוגן באותם ילדים. בחלק מהמקרים כשלו גורמים ברשויות הרווחה במילוי חובתם המקצועית הבסיסית, להבטיח כי ילדים שסבלו מהזנחה או התעללות לא יוחזרו לחזקת הוריהם כל עוד ממשיך להתקיים סיכון כזה. עובדות סוציאליות וגורמים מטפלים אחרים, אשר נתנו עדיפות למדיניות הגירוש של משרד הפנים על פני טובתם וזכויותיהם של ילדים בסיכון, גרמו במקרים אחדים לתוצאה הקשה של החזרת ילדים קורבנות התעללות והזנחה לידי הוריהם, וזאת על אף שההליך הטיפולי בעניינם לא הושלם.

במסגרת עתירה שהגישה עמותת א.ס.א. לצד ארגוני זכויות אדם נוספים ביוני 2012 (בג"ץ 4845/12), התחייבה המדינה כי ילדים שהוצאו מחזקת הוריהם למסגרת חוץ ביתית לא יוחזרו הביתה, אלא אם בית המשפט לנוער או ועדת החלטה יקבעו כי ההחזרה בטוחה עבורם. עם זאת, גם לאחר מכן, נתקלו עובדי א.ס.א. במקרים בהם התחייבות המדינה לעיל הופרה או לכל הפחות מולאה באופן חלקי ביותר, וניכרו בעיות אתיות משמעותיות בשיקולים שהנחו חלק מעובדי הרווחה בנושא.

במקביל לבעיות שעלו בהתנהלות גורמי הרווחה בלט גם העדרו של תיאום בין משרד הרווחה ומשרד הפנים. אף על פי שמשרד הפנים התחייב כי כל עוד ילד פלוני נמצא בהשמה חוץ ביתית, לא תתבצענה פעולות לגירוש הוריו, בפועל, העדר התיאום בין המשרדים הקשה על יישום התחייבות זו. משרד הפנים לא קיבל מידע מרשויות הרווחה בדבר זהות המשפחות המטופלות על ידן, ולפיכך לא הנחה את גורמי האכיפה ביחס לאי ביצוע פעולות מעצר לקראת גירוש. כמו כן, משרד הפנים נמנע מלהנפיק להורים רישיונות ישיבה כלשהם, אף על פי שלא מתקיימים הליכים לגירושם, ועד עצם היום הזה, למעלה משנתיים, יוצאי דרום סודן, הורים לילדים אשר נמצאים בהוצאה חוץ ביתית, חיים בישראל ללא אשרות שהייה וללא אפשרות חוקית להתפרנס. למיטב ידיעתנו, נכון לאפריל 2014 חיות בישראל כ-8 משפחות ממוצא דרום סודני, אשר ילדיהן במסגרות חוץ-ביתיות, ללא אשרת שהייה. מצבן של משפחות אלו בכי רע, אין להן יכולת להתפרנס ולכלכל את עצמן, והקושי הקיומי בו הן נמצאות מטרפד הלכה למעשה כל אפשרות לשיקומן.

סיכום והמלצות:

הדוח עוסק במשפחות ממוצא דרום סודני, אך הסוגיות המרכזיות בו רלוונטיות גם ביחס לאוכלוסיות נוספות. השאלות שהתעוררו ועודן מתעוררות בעניינם של ילדים מדרום-סודן ומשפחותיהן עשויות להתעורר גם בעתיד בנוגע לילדי מבקשי מקלט ומהגרי עבודה שיוחלט לגרש מן הארץ. על פי נתוני משרד הרווחה, נכון ליוני 2013, 1,378 קטינים חסרי מעמד היו מוכרים לרשויות הרווחה, מתוכם 254 קטינים נמצאים במסגרות חוץ-ביתיות שונות¹. על משרד הרווחה ומשרד הפנים להפיק את הלקחים הנדרשים ממקרה המבחן האמור, לגבש נהלים ברורים בנוגע להתנהלות כל אחד מן המשרדים ועל הממשק ביניהם על מנת להבטיח כי החובה לשמור על שלומם וביטחונם של הילדים לא תיפגע.

1. על רשויות הרווחה לחדול מהמדיניות לפיה רק קטינים בסיכון מיידי מטופלים על ידן.
2. על החלטות גורמי הרווחה להתחשב אך ורק בשיקולים מקצועיים של טובת הילד, ולהתקבל במנותק משיקולים הנוגעים למדיניות ההגירה של ישראל.
3. על רשויות הרווחה להקפיד שילד חסר מעמד לא יוחזר לחזקת הוריו המתעללים או המזניחים, אלא לאחר שהתקבלה החלטה מקצועית לפיה אין עוד חשש לפגיעה בשלומם ובבריאותם.
4. החלטות גורמי הרווחה בנוגע להשבת הילד למשפחתו לשם גירושם יחד למדינה אחרת לא יתקבלו בהיעדר חוות דעת מקצועית על שירותי הרווחה ומנגנוני התמיכה הסוציאליים במדינת היעד.
5. על החלטת גורמי הרווחה להתקבל רק לאחר שנשמע הילד ותוך התחשבות בעמדתו.
6. החזרת ילד חסר מעמד לחזקת הוריו תיעשה תוך ליווי מקצועי לילד ולמשפחה, בדומה למקובל בתהליך החזרה לבית של ילד ישראלי.
7. יש לחזק את הממשק ולהסדיר את יחסי העבודה בין גורמי הרווחה והפנים במקרים אלה, ולהבהיר כי כל עוד קביעת גורמי הרווחה היא שאין להשיב את הילד למשפחתו – יימנעו רשויות האכיפה ממעצר הוריו ומגירושם.
8. על משרד הפנים להסדיר את שהייתם של בני המשפחה בישראל, ולאפשר להורים לעבוד ולפרנס את עצמם על מנת לאפשר את שיקום המשפחה. ללא תנאי זה, ספק אם יהיה ניתן אי פעם להחזיר את הילדים לחזקת הוריהם.

¹ שירותי רווחה לעובדים זרים ולחסרי מעמד אזרחי - מדיניות והיקף השירותים, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, נטע משה, יולי 2013.